

Kdo jsou lidé na Hlučínsku. Hlučín: Muzeum Hlučínska, 2017. 406 stran. ISBN 978-80-270-1491-1.

Michal Kurz

recenze

Jiří Jung – Jiří Neminář: Who are the People in the Hlučín Region. Hlučín: Hlučín Museum, 2017, 406 Pages. ISBN 978-80-270-1491-1.

Regionální muzea tvoří již řadu desetiletí tradiční součást pomyslné krajiny tuzemských kulturních institucí. Ve většině z nich jako by se však určitá tíha této letité tradice zároveň negativně přenášela do strnulé a nezřídka vzájemně zaměnitelné podoby jejich expozic. Teprve v posledních letech pozvolna přibývá pokusů o sofistikovanější přístup k vytváření expozičních celků i k samotným návštěvníkům. Ambici aktivněji a stabilněji spoluutvářet život lokální komunity vykazuje od svého založení roku 2005 také nenápadné Muzeum Hlučínska. Příspěvková organizace města Hlučín, sídlící v části objektu místního zámku, otevřela svou stálou expozici v roce 2014 a v příslušném ročníku soutěže *Gloria musaealis* získala zvláštní ocenění v kategorii Muzejní počin roku; v květnu 2017 pak zvítězila v návštěvnícké anketě *Muzeum roku* vyhlašované portálem *www.do-muzea.cz*. Výsledky několikaletých badatelských a sbírkotvorných aktivit nyní sumarizuje obsáhlý katalog stálé expozice zpracovaný členy tvůrčího týmu historiky Jiřím Jungem a Jiřím Neminářem.

Hlučínsko představuje v kontextu českých zemí dodnes atypický historický a socio-kulturní fenomén. Formování nevelkého příhraničního území mezi Opavou a Ostravou vymezeného řekami Odrou, Opavou a současnou česko-polskou hranicí, ovlivnila v průběhu 18.–20. století střídavá přínáležitost k několika státním útvarům. Původně jižní část slezského okresu Ratibor a součást někdejší pruské kořisti z úspěšné války s habsburskou monarchií roku 1742 získala své novodobé označení i hranice teprve mezi lety 1920 a 1923, kdy byla postupně připojována k mladému československému státu. Právě povahu a kořeny hlučínské svébytnosti se autoři rozhodli ve své práci blíže podchytit a prezentovat.

Struktura katalogu z větší části kopíruje členění samotné expozice: po stručném úvodu a popisu geneze muzejního projektu následuje šest základních tematických oddílů vztažených k minulosti regionu (Hranice, Války, Správa území, Ekonomika, Rodina a život v obci, Identita) a dále devět „modelových osudů“, sestavených z autentických vzpomínek a dobových dokumentů, které v typologické škále přibližují osudy zdejší společnosti v průběhu 20. století. Ve výběru jsou zastoupeni učitel, úředník, *hauzírník* (podomní obchodník), řeholnice, zbytkový statkář, *mulař* (zedník), voják, odsunutá žena a válečný zločinec. Publikaci uzavírá výběrový soupis literatury a seznam německých ekvivalentů hlučínských místních jmen. Mezi reprodukoványými a komentářem doplněnými exponáty, které jsou volně roztrženy do zmíněných oddílů, převládají historické fotografie a pohlednice; vedle nich jsou využity dobové mapy, dokumenty a několik hmotných artefaktů. Pozitivní dojem vzbuzuje střídání a přehledné grafické zpracování, zanedbatelný není ani čistě estetický dojem z celé publikace (barevné ladění i zvolený formát do jisté míry evokují podobu starých fotoalb). Zásadnější pozornost si nicméně zasluhují její obsahové parametry.

Již název katalogu a expozice – *Kdo jsou lidé na Hlučínsku* – do jisté míry signalizuje snahu překročit meze vlastivědného popisu a nabídnout poněkud reflexivnější čtení obligátního ústředního pojmu *region*, a to v souvislosti s termínem, který je jinak v podobném kontextu užíván spíše implicitně – *identita*. Právě toto spojení umožňuje autorům vhodně problematizovat samotný rámec, do něhož jsou témata a narativy lokálních muzeí obvykle automaticky zasazovány. Hlučínsko v jejich pojetí nepředstavuje primárně geograficky či administrativně vymezenou jednotku, ale

PhDr. Michal Kurz
Filozofická fakulta Univerzity
Karlovy v Praze – ÚČD
michal.atd@seznam.cz

mnohem spíše specifické, místně ukotvené společenství lidí. Nemalá část textů je opřena o výsledky rozhovorů s pamětníky, které pracovníci muzea po několika letech systematicky zaznamenávali; obdobně významnou pozici zaujímají dary či zápůjčky ze soukromých sbírek, často spojené s pohnutou rodinnou historií. Do triády pojmů, jimiž by bylo možné vystavované předměty významově zaklenout, a které má čtenář možnost v knize přímo či nepřímou sledovat, tak lze zařadit rovněž (osobní i kolektivní) *paměť*.

Mozaikovitá struktura publikace záměrně rezignuje na předání uceleného a interpretačně uzavřeného výkladu. Zaměření na osobní perspektivy jednotlivců a odraz „velkých dějin“ v životě komunity zároveň dokáže ve většině případů nesklouznout na úroveň pouhé sbírky lokálních zajímavostí a udržuje si obecnější přesah. Výběr exponátů i doprovodné texty pokládají důraz na konstruovatelnost, proměnlivost a pluralitu kategorií, jež máme tendenci vnímat jako přirozené či definitivní, ať už jde o stát, národ nebo tradice. Za pomoci prezentovaného pramenného materiálu je čtenář veden k otázkám po jejich (ne)přirozenosti a historické (dis)kontinuitě. Dobové mapy dokumentují opakovaně posuny státních a správních hranic i možnosti propagandistické interpretace těchto geopolitických změn. Fotografie zachycují mnohé proměny ve výmluvně vizuální zkratce (hlučínští muži střídající v průběhu let uniformy československé i německé armády), jinde zpochybňuje jejich zdánlivě samozřejmé sdělení kritický komentář (snímky „tradičního“ hlučinského kroje utvořeného teprve v průběhu meziválečného období). U mnohých exponátů lze v tomto směru spatřovat i nemalý didaktický potenciál (čtveřice archivních fotografií dokumentující proměny pomníků na náměstí v Petřkovicích, od památného dubu vysazeného na počest 100. výročí „Bitvy národů“ u Lipska, přes opakovaně odstraňovanou a znovu navrácenou bustu T. G. Masaryka až po kamenný obelisk s pěticípou hvězdou upomínající na padlé rudoarmějce).

Právě ve své snaze o kritický přístup, vzbuzování otázek a v bližší (byť ne zcela důkladné) tematizaci obecných pojmů je katalog hlučinského muzea nejsilnější a nejpodnětnější. Autoři využívají základní, již v polovině 60. let historikem Františkem Kutnarem uvažovanou hodnotu regionálních dějin, které jsou schopny laikům konkretizovat a do snáze představitelných kategorií převádět události, procesy a fenomény z dějin národních a státních. Zároveň však spatřují jejich potenciál mnohem více v problematizování než v ilustraci a potvrzení zažitých „velkých vyprávění“. Čtenářům tak při charakterizaci osudů hlučinského regionu a jeho society nabízejí v řadě ohledů zásadně odlišný a pro mnohé překvapivý pohled na ustálené milníky českého národního příběhu: vznik a zánik první Československé republiky, druhou světovou válku, odsun Němců nebo poválečné „budování“ pohraničí. Homogenizační tendence státních ideologií (čechoslovákismu, nacismu, socialismu) jsou konfrontovány s poukazy na podstatně komplikovanější realitu místních aktérů, kteří se pokynům „shora“ zdaleka jen pasivně nepřizpůsobovali. Výsledný vztah mezi centrem a periferií, potažmo státem a regionem je tak prezentován spíše na bázi obousměrného ovlivňování a vymezení.

Jako ústřední bod svého zájmu deklarují autoři katalogu v jeho úvodu i samotném názvu otázku po povaze regionální hlučinské identity. S tímto zaměřením je spojeno nesporné pozitivum, ale i jisté úskalí celé publikace. Zacházení autorů s pojmem, jenž je v současné historické vědě stále frekventovanější a zároveň jen obtížně konsensuálně definovatelný, odráží zejména pochopitelnou snahu o srozumitelnost laickému čtenáři; přesto by v základních aspektech mohlo být důslednější. Rozlišována je zejména identita spontánně přijímaná a zvnějšku připisovaná, méně jasně je již vymezen např. vzájemný vztah mezi identitou individuální a kolektivní. Obecné zdůraznění identity jako dynamického a pluralitního fenoménu je nicméně samo o sobě jednoznačně nosným prvkem, zejména s ohledem na limity tradičního

českého historického narativu, který v tomto směru obvykle absolutizuje nacionální (potažmo jazykové) hledisko. Hlučínský příklad vnáší do hry další alternativní formy identit, utvářené např. na bázi náboženské konfese či zemského patriotismu, a umísťuje tak lokální společnost do podstatně bohatší identifikační sítě, než jakou dovoluje obvyklá dvojice škatulek *Čechů a Němců*.

Výraznější pochybnosti vzbuzuje způsob, jakým je zastřešující téma identity integrováno do zvolené struktury katalogu. Implicitně se k němu vztahuje naprostá většina vybraných exponátů, jeho explicitní reflexi je však vyhrazen teprve závěrečný ze zmíněných šesti tematických oddílů. Pro čtenáře vytváří toto umístění poněkud nekomfortní situaci, neboť již v úvodu je mu naznačena důležitost pojmu pro základní koncept knihy (str. 13), jeho bližší definici však nalezneme až po mnoha desítkách stran (str. 251). Autory zamýšlená role identity coby „ústředního motivu“ spojujícího jednotlivé části čtyřsetstránkové publikace se tím do značné míry oslabuje a místy ztrácí v dílčích tematických odbočkách. Otázky může při podrobnějším čtení vyvolat i obsah kapitoly a její provázání s předcházejícími oddíly. Autoři sice v úvodu katalogu naznačují svou představu hlučínské identity jako pomyslného „tavicího kotle“, v němž se slévají vlivy všech prezentovaných témat, tj. posuny hranic, služba v armádách a válečná zkušenost, státní školská a jazyková politika, ekonomická perifernost regionu a lidové tradice. Samotný oddíl Identita však tyto vlivy nijak nesumarizuje, neboť je postaven pouze na exponátech vztahujících se ke školní docházce, jazyku, religiozitě a spolkovému životu regionu. Není přitom dostatečně zřejmé, zda právě tyto čtveřici vybraných faktorů pokládají autoři z hlediska formování místní identity za určující – některým z nich ostatně věnují pozornost již v oddílech Správa území (školství a jazyk), resp. Rodina a život v obci (religiozita).

Určité vnitřní rozpory vyvstávají také u devíti závěrečných „modelových osudů“,

kteří mají názorně demonstrovat pestrou skladbu historicky formované hlučínské společnosti. Autoři přiznávají, že jde (s výjimkou případu válečného zločince) o fiktivní příběhy, které byly inspirovány, popř. zkomponovány ze shromážděných vzpomínek pamětníků, dobových archivních materiálů a fotografií. Do jaké míry je však v tom případě vhodné označovat je za „modelové“ a jaká je jejich výpovědní hodnota v kontextu muzejní expozice? Mohou v ní příběhy, ocitající se na obtížně uchopitelné hranici fikce a autentické výpovědi, skutečně fungovat jako „unikátní svědectví o regionu a jeho specifických obyvatelích“ (str. 303)? Také v tomto případě publikace otevírá obecnější a produktivně využitelná témata (mj. odraz dějinných událostí v individuální a kolektivní paměti), ale činí tak poněkud nekonzistentním způsobem.

V souvislosti s naznačenými nejasnostmi lze jen litovat, že hlavní nosná část publikace, obsahující tematicky utříděné exponáty a průvodní texty, postrádá důkladnější konceptuální zarámování, ať už ve formě hutnější úvodní studie, úvahy o užívaných pojmech či alespoň dílčího závěrečného shrnutí (paradoxně obsaženého pouze v německém resumé) těch tezí a otázek, které sami autoři pokládají za nejpodstatnější. Stručný úvod Jiřího Nemináře a informačně přínosné přiblížení několikaletého vývoje konceptu expozice z pera ředitele muzea Metoděje Chrástecského naplňují tuto funkci pouze částečně.

I přes naznačené kritické poznámky představuje bohatě vypravený katalog hlučínské muzejní expozice výrazně pozitivní a sympaticky invenční počín vykazující snahu o méně tradiční přístup k regionální problematice a o hlubší reflexi zdánlivě samozřejmých pojmů a fenoménů. Podobné tendence lze v kontextu domácího muzejnictví jednoznačně přivítat a věřit, že slibný potenciál celého projektu, který publikace v mnoha směrech naznačuje, bude tvůrčím týmem i do budoucna vhodně a promyšleně rozvíjen.